

acció valenciana

contra el guirigall
político-social *made*
in spain: nacionalis-
me Valencià!!!...

butlletí quinzenal ... organ d'«acció cultural valenciana»

any II - n.º 23

valencia 1 abril 1931

15 centims

editorial

un article de "gecé"⁽¹⁾

No hi cap dubte que entre els escriptors joves amb qui compta la literatura espanyola és Ernesto Gimenez Caballero un dels que gaudeixen d'una més autèntica i lograda personalitat. I això un hom ho pot veure encara millor des de la costa, lluny de les petiteses que regeixen les capelletes del món literari —un món ben estret— a Madrid. I encara, allò que ens fa més interessant la figura d'aquest universitari és la sincera i documentada atenció amb que assisteix a la nostra renaixença espiritual. Ara mateix, al darrer número de *La Gaceta Literaria* —15 desembre— ve de publicar un *Mensaje a Cataluña*

Missatge a Catalunya! Aleshores, podrà que ens fa plaer acompanyar ací de qualques reflexions.

donar-se per al·ludit un valencià, que escriu de València estant? Pel mateix fet que als ulls de l'Amèrica anglo-saxona, *spanish* és tothom què parla l'espanyol, siga nat a Mèxic, a Buenos Aires o a Madrid; *català*, és, *més enllà de l'Ebre* i a Europa, tothom qui parla i escriu qualsevulla de les seues variants dialectals, provinga d'Andorra o de Mallorca, del Rosselló, de la Catalunya estricta, o de València. Perquè és que intervine.

Caldrà dir, que tot i éssent Gimenez Caballero, un dels intel·lectuals espanyols que més ens estimen, pateix del mateix mal que tots els castellans? Es ja una veritat de domini públic, que el caire més acusat de Castella—Espanya, aquell que pot servir millor que qualsevol altre per a definir-la, pot ésser concretat a un sol mot: Intolerància. I aquest escriptor que ha sabut copsar tan pregona-ment el transcendent vol que en la nostra vida ha jugat la Mediterrània, cau desseguida, en el mateix defecte que jo haig trobat allí, ben fortament arrelat, en l'estament universitari a que pertanyem tots dos.

Que Espanya ens aplastaria si volguérem *exigir* el que és nostre, quin dubte cap? Certament, nosaltres som un *quinto* i ella és un *entero*.

Que si Espanya *tolera* —el subratllat és seu— el nostre problema, és sòlament per crisi del seu caràcter, també ho crec —i amb mi molts connacionals—, cert.

Però, és que aquests arguments lleven força a les nostres aspiracions? O més bé, fan bo aquest *separatisme* espiritual del que es lamenta ell mateix? D'acord amb Ortega, d'acord amb Gimenez Caballero quan ens diuen que la convivència fon possible mentre hi hagueren empreses imperials que realitzar junts.

Però tornaria a haver-la de renèixer aqueix imperialisme? Jo no ho puc creure, si l'esperit castellà no es modifica. Es molt senzill oblidar velles històries quan hom conserva la part del lleó. I és lamentable que siguen els esperits més oberts de la nova generació—aqueixa nova generació en la qual tantes esperances se'ens feia posar— els que així parlen.

En tractar dels orígens remots del *plet català*, sembla oblidar-se sempre de l'exemple de Portugal; venent el seu cos per tal de salvar l'ànima. Catalunya, si no ho feu aleshores, fon per que el resort nacional no havia pogut enfortir en aqueixa edat moderna, llevadora de nacionalitats; ensorrats els seus destins per una dinastia estrangera.

Aqueixa política assimilista, de totes les hores, produí llavors el fracàs de la nostra superestructuració geogràfica. Avui en plena

impotència, encara intenta dificultar el nostre pla iberista, confederació de les quatre nacions peninsulars, amb plenitud de drets i de deures.

Malgrat el retrocés que sembla marcar el article que comentem, en la nostra terra no es pedrà l'esperança dipositada en la delicadesa i generositat de les seleccions espanyoles, a les quals ha de repugnar retindre una situació de privilegi feudal, adquirida no per la seua superioritat moral i estètica, sinó per unes velles —i tristes— històries de guerra.

e. g. nadal.

(1) Per causes alienes a la nostra voluntat no ens ha estat possible publicar el present article que correspon a l'editorial del n.º 17 (desembre 1930). Si el publiquem ara, malgrat haver perdut part de la seva actualitat immediata, ho fem per haber estat la primera protesta intuitiva contra els símptomes de filofeixisme espanyolista que comencen a espurnejar a Madrid.

comentaris intrascendents

ambaixades falleres

El correu ens ha portat lletra de Madrid. Es d'un dilecte amic nostre, nacionalitat espanyola. La llegim per damunt damunt i hi trobem frases semblants: *folklorismo incivil, chabacaneria, tipismo idiota, limosna que se implora*, etc., etc. A què es referix? Llegim detingudament la seua lletra i trobem que aquelles frases que hem transcrit es referixen a eixa ambaixada de propaganda fallera que s'ha enviat a Madrid.

Es veritat el que el nostre amic diu. Sempre la mateixa tàctica. La d'exaltar aquelles coses que d'una volta ja, i per sempre, devíem oblidar. Sempre el tipisme, sempre el folklor xavacà. Sempre eixe caràcter de llaurador que va a demanar *per favor* al seu amo que vullga anar a la festa de sa casa.

Ací, a la capital del País Valencià, ens hem empenyat a fer creure a la gent de fora que no hi ha més que camperols a aquesta terra. Les úniques notícies que a fora tenen de la nostra existència, són les cavalcades «típiques». Sempre eixos homens i eixes dones vestits amb els tratges que a l'horta, només a l'horta, empraven. Eixos tratges «de valencians», que diuen, eixes barraques, l'ambaixada que qualsevol poble mig civilitzat envia a Europa. Una cosa així com les ambaixades dels pobles negres de l'Àfrica.

Per a subvindre les despeses d'aquesta ambaixada de «propaganda turística» l'Ajuntament ha donat dotze mil pessetes. Mentrestant, voldríem saber en quines estacions de ràdio i en quins periòdics de l'estranger s'

ha anunciat que mentre a Nissa la nit de Nadal hi havia 30 centímetres de neu, a la capital del País Valencià marcava el termòmetre 14 graus a la matinada; voldríem saber, també, si a la resta d'Europa s'han enterat de que per la banda d'Alacant hi han unes platges magnífiques. Amb tota seguretat que no ho sabran. Pregunteu-los pel nostre poble i voreu com vos diuen: València? Ah, sí, un poble que produix moltes taronges i al qual van els homens vestits amb uns pantalons curts molt amples i amb espadnyes, i les dones, amb, unes faldilles amplíssimes i llarguíssimes.

Però que a l'estranger coneguen eixes veritables atraccions turístiques que té la nostra terra no interessa. Ací l'únic que té interès és el que sàpien que fem unes falles, que vinguen i vegem bandes desfilant pels carrers com en una festa de poble, que vegem cavalgades de llauradors i que, ensems, vegem també que l'Institut, a l'entrada de la ciutat, està impresentable, que a la Normal no's pot donar classe, que les obres de les Facultats de Medicina i de Ciències estan suspeses per falta de diners, que a la ciutat Cap i Casal del País Valencià, no s'hi troba cap jardí amb biblioteca, i que la Universitat està en un estat que dona pena.

Malgrat açò, l'Ajuntament es gasta dotze mil pessetes en semblant bestiesa. Més això no importa. Ací l'únic que interessa és l'enviar a Madrid ambaixades de periodistes i llauradors, per a que els madrilenys es ri-

“el regim del treball a la valència del segle XVI”

curs breu professat a l'universitat literaria de valència

per joan beneyto i perez, dr. en dret.

(continuació)

L'agremiació. Obligació d'associar-se. Necessitat de l'agremiació obligatoria per la representació de la categoria.

Abans de l'aprenentatge i l'examen l'agremiació era requisit del exercici professional. A la València del segle XVI eren escassíssims els oficis que no estaven reglamentats. Segurament les indicacions de Jaume Roig en el «Libre de les dones» no són exactes: al tems de la publicació d'aquesta obra necessitaven agremiar-se per exercir gairebé tots els artesans, àdhuc els traginers (en 1511).

Citant a von Below recórda el conferenciant que en epoca que desconeixia els principis de la unitat sindical iniciada pel fascisme no era possible exercir jurisdicció sobre un ofici sense que tots els respectius professionals estiguessen associats obligatoriament.

tercera lliçó (24 març)

LA CONTRATACIÓ DEL TREBALL

Els contractes agraris i els contractes de treball agrícola.—Realment ací únicament alludim als contractes de treball, però en ocuparnos del treball agrícola volem deixar dit com devia quedar fora la matèria dels contractes agraris —contractes fets per a la conducció o explotació de les terres i de les indústries geotècniques (arrendament, migeria, masseria, etc. tractes sobre l'aigua de rúc o sobre el bestiam)—. Clarament es veu que això és quelcom distint dels típics contractes del treball. El propietari que arrenda una finca no celebra amb el conductor un contracte de treball agrícola sinó un contracte agrari. Més, s'hi troba de vegades un tipus de contracte agrari que pot ésser contracte de treball agrari. Així s'hi troben arrendaments (servezca d'ex. l'existència als protocols de Joan Luis Beltran, 1517, Arxiu general de València, Protocols, feix 42) en els qual l'amo de la terra té certa intervenció en el règim del treball. Quan es mana que les vinyes i els horts siguin conreuats «a costum de bon laurador», s'especifica que es llauren dues vegades a l'any, podant, margencant, esporgant, etc. a son degut temps; en eixos casos el contracte agrari és també una mica contracte de treball agrícola.

Posició del treballador.—Front als contractes del treball agrícola importa posar de relleu la situació del treballador, en referència al caràcter més o menys permanent de la seua relació amb el propietari i amb la terra. Pot tractar-se d'un home que preste la seua força trobant-se en una hisenda agrícola, on viu amb els seus fills i la seua dona, en casa cedida pel patró, menjant dels hortatges de l'hort del propietari i traguent de les provisions d'aquest no sols la llenya per encendre el foc sinó encara l'oli per al cressol i la cuina (tipus de treballador per-

manent). O bé, pot ésser un treballador que no és lligat a cap patró i hui es troba ací i demà enllà: és aquell que treballa amb qual-sevol i el salari del qual depèn d'una mesura de temps breu, jorn, setmana, per exemple. Aquest tipus arriba a la exageració quan es converteix en home emigrador, en eix «homo emigrans» de que parlava Edward Jenks, que cerca treball en girament habitual: són els que arriben als centres agraris al temps de la collita, en la verema, en la batuda quan manquen braços...

Tenim, doncs, l'existència del jornaler i la realitat dels homes «que stan ab amo». En arribar a aquest punt el conferenciant s'ocupa de les opinions qu'existeixen sobre el fet del treball a jornal, fixant-se en els punts de vista de Henri Sée i Gioseppe Salvioli. Després de reconeixer que a la València del segle XVI era ja desenrotllat l'institut del treball a jornal, presentant alguna documentació a d'aquest respecte, diu que la forma que més a sovint es troba es la locació de serveis baix la direcció d'un conductor agricultor, expressada amb la fórmula de «star ab amo».

Els estatuts agrícoles de 1537 i 1555.—La realitat del règim del treball agrícola a la València del 500, s'hi veu en aquests dos reglaments. En ells queda establida la duració, del jornal i el for del salari, estant regulats diversos punts, segons dirà més avant. És interessant advertir que'ls Estatuts donen molta llum sobre'l sistema de treball colònic qualificat amb la frase «star ab amo». Qui «estava amb amo» era dit «criat», però criat en un sentit laboral ample, no domèstic, —precisament no domèstic— contra el concepte que es tenia a Castella. Si recordem textos legals com les pragmàtiques de 25 novembre 1565 i 2 gener 1600, i passatges d'obres com un de la *Conservación de Monarquias* de Fernández de Navarrete, el sentit que Castella dóna al mot «criat», és plenament domèstic, decoratiu i cortisà. A València no: l'Estatut de 1555 parla sols excepcionalment de «el mosso que no sia per a cauar sinó per affer les altres faenes comunes de ca llamo»... Típicament, doncs, la fórmula «estar amb amo» venia a indicar una situació permanent de jornaler lligat a un patró, institut potser forjat per gràcia de figures ambientals que rebutjaven el transitori.

El treball industrial regulat gremialment.—El treball industrial era estructurat d'una manera més definida. En el règim dels gremis, era contracte de treball aquell que s'establí entre l'oficial que no treballava per el seu compte i el mestre en l'oficina o taller del qual s'hi trobava. No és possible dir en termes absoluts que aquests contractes fossen escrits, però's pot afirmar que la documentació existent permet dir que molt a sovint es constituïen per escritura o altre document escrit.

Contractes de construccions.—Als arxius de protocols i als Manuals de Consells s'hi troben alguns d'aquests contractes. Així els capítols firmats pels Jurats de València i els rellongers que devien lliurar els arcabuços per la milícia municipal; la capitulació entre la fàbrica de Murs i Valls i un buidador per a fer una campana de rellonge... Hi han contractes per a pavimentar una sala, a tant el pam quadrat; fins per a pintar un retaule o construir una barqueta de pesca, etc.

Tot açò tenia que fer-se caiguent dins la competència del treballador. Els Gremis i el Municipi havien senyalat el que els artesans podien fer: així respecte dels espadenyers en 1550, sobre'ls picapedrers en 1565...

El treball intel·lectual: l'intervenció del municipi en aquesta matèria.—Depenent l'Estudi general del Municipi, és lògic que el Municipi intervinga en la regulació del treball universitari. Ell nomenava els professors, a l'assistència a classe, època dels cursos, viatges de pràctiques... fins a detalls relatius al dictat de les lliçons.

En altre aspecte el Municipi donava els privilegis de la propietat intel·lectual, com a exclusiva d'explotació dels productes de l'enginy, que corresponia «raonablement» a l'autor.

El treball de les dones: Errada fonamental de Tramoyeres.—Es interessant aquest punt de la contractació del treball femení, perquè s'hi troba errada la «communis opinio». Heus ací el paràgraf de Tramoyeres (*Instituciones gremiales*, pag. 361-362)—«Repugnava als fins de la família—traduim—que la esposa s'ocupava en treballs aliens al seu sexe. Aquest respecte totes les ordenances promulgades abans del 1779 no consideren a la dona com a treballadora. Fon precis que es dictaren les Reals Ordres de 15 i 25 de gener del citat any, i principalment la del 2 de setembre de 1784 per a que als capítols s'esmentara el treball de les dones i les xiquetes reconeguent-les la facultat de poder eixerir tota classe d'oficis i ocupar se en la confecció de determinants articles. Des de aquest moment la dona valenciana tingué obertes les portes dels tallers, passant de la categoria d'esposa i mare a la de artesana i jornalera». Es a dir que per a Tramoyeres ni al segle XVI ni al XVII es troba un capítol que parle del treball de les dones... Però, contràriament, els documents parlen durant tot el 500 de dones que exerceixen professions i viuen del seu treball. Sols als Manuals de Consells existeixen els establiments de 30 juliol 1529, 1 agost 1529 —sobre flequeres; 8 febrer 1532— respecte a una dona que feia cordes; 19 febrer 1532 —sobre una dona que venia peix al mercat. Hi ha un curiós catàleg de revenedores, etc. I en la vida gremial, els capítols del tapiners de 1534 parlen de dones que usen del dit ofici «com si fossen mestres examinats» i tenen taller; front a eix fet el Gremi acorda reglamentar detalladament el treball femení amb capítols que no presenten dubte. Es veu ara la raó amb que deta que Tramoyeres generalitza sense documentar-se?

El treball domèstic regulat pel Pare d'Orfens i el Municipi.—El Dr. Beneyto fineix la tercera lliçó fixant-se en aquest punt i recordant que a València fon una organització admirable. Es sabut que entre les atribucions del Pare d'Orfens figurava la de procurar a les xiques cases on servir, com, conta Marc Antoni d'Orellana. Un ms. de la Bibl. de la Univ. amplia les notícies: existia un empleat adscrit al Pare d'Orfens, un «missatger» nombrosos tratginers que portaven xiques per a servir. Els documents de l'Arxiu general, sec. Protocols, serven alguns contractes de servei domèstic: d'ells es sap que les criades s'obligaven a estar a la casa i al servei de qui les llogava, quedant obligades a complir totes les seues ordres lícites i honestes. No manquen legats a criades en testaments, ni apoques que parlen de salaris: sembla que entraven a servir encara petites i servien durant molts anys. Existien en taxes i a sovint s'hi parla de donar-les roba nova. També es parla de les «donzelles de cambra» que entraven a servir sens conveni amb persones «nobles i de dignitat».

guen força de nosaltres, que balle als carrers de la capital del Reino, que tire taronges i que faça saber que ací tenim pel març una festa «molt típica» que es diu de «Les Falles».

f. carreres i de calatayud

València i març, 1931.

quarta lliçó (31 març)

DISPOSICIONS TUTELADORES DEL REGIM DEL TREBALL

La jornada obrera: la jornada de sol a sol i el treball de huit hores.—Son molt escasses, als reglaments municipals i als capítols del gremis, les disposicions sobre la jornada obrera. Pot assegurar-se que en línies generals era establida «de sol a sob». Així a l'estatut de 1555 es diu que tots els treballs es facen de sol a sol en els mésos d'octubre a març, puix en altra època la jornada, devia durar de les sis del matí a les sis del vespre. D'un mode semblant s'expressa a l'estatut de 1537, que diu deu treballar-se fins al sol post. Però ja a aquest any s'inicien limitacions, en senyalar-se excepcions respecte de les empreses mes feixugues com cavar: dit estatut arriava a limitar la jornada quant es tracte de cavar vinyes, «Per lo jornal de cavar vinyes —diu— entren a fer fahena a les set hores de matí e finixquen de dita fahena a las cinch hores de vesprada»; i el mateix s'estableix per altres feines, com margencar. L'estatut de 1555 senyala ja les huit hores de treball, en dir que el cavadors de vinya «entren a les huit hores de dematí e finixquen a les cinch hores apres mitj jorn».

Respecte a les tendes, sobretot en coses de menjar, sembla que estaven obertes fins a la nit, i açò pot explicar-se per la distribució arquitectònica, ja que'l venedor vivia on tenia el despatx.

Els salaris: el problema de la determinació del valor adquisitiu de la lliura valenciana.—Els documents mostren moltes notícies sobre salaris, però no cal traure certes conclusions de la senzilla esmenta de pagaments i sòus. Pot parlar-se del pagament del salari per setmanes, en dia de diumenge i segons els jornals fets. Els estatuts esmentats únicament estableixen una sèrie de taxes. Per a tindre una idea de el que'ls salaris representaven hi ha necessitat de conèixer el valor adquisitiu de la moneda, tasca difícil que ara no cal emprendre. Baste, doncs, posar de relleu que a sovint s'uneix al salari la mesió o govern, i açò dona una idea de la situació econòmica: pel ex., pel jornal d'un braçer per que llaurara a forcat o a parell es paguen dos sòus i el govern, pel qual si s'avenen es paga un sou; el que vol dir que'l manteniment d'un home es podia pagar amb la tercera part del salari.

Pel demés les notícies arxivals son curioses i pintoresques. Hi ha una gran diversitat de pagaments i salaris, des de metges a correus, notaris a fusters, professors i poetes... Es paga a un clergue per uns epígrames i a Palmireno per una comèdia representada a l'Universitat.

El conferenciant es refereix a l'ajuda de costa i a les taxes; després al·ludeix a les crisis econòmiques del segle XVI: els documents —diu— parlen a sovint de la carestia de les coses necessàries i alguns salaris arriben a ésser doblats.

El descans festiu: els flequers i la nit de la vespra. La crida del 8 de març de 1527 i el fet de l'incompliment del descans festiu.—Els autors que tracten de la matèria solen dir, en arribar a aquest punt, que en època de fonda religiositat com era aquella el descans festiu es complia estrètament. Res, però, menys exacte, si són tenguts en compte els documents valencians de l'època. Deixant a una banda el treball universitari dels diumenges, dona molta llum una «crida del coure del pa per los flaquers» que sembla refermar els descans festiu en establir que salvades algunes excepcions no puga coure's på tocades les onze de la vespra del jorn festiu.

Però, el document més interessant és la

crida publicada pels Jurats de València, en virtut d'acord del Consell, el 8 de març de 1527, document que al·ludeix clarament a l'incompliment del precepte canònic. «Per mala consuetud e damnada practica —diu— de gran temps ençà se ha contravengut al dit manament divinal e sanctes amonestacions de sancta mare esglesia e ley evangèlica, tennint publicament les botigues ubertes i parades pera vendre totes e qualsevol coses en los dits dies de diumenges e festes... La crida ve a manar que's tanquen les tendes i no's treballo els diumenges i les festes de la Verge i dels Apostols. S'exceptuaven, però, les farmàcies i aquelles botigues que vengueren «coses de menjar», si bé devien tenir les portes mig-tancades. També, al mercat, podia vendre's på i carn. Finalment ordena la crida que no's puga donar de beure i de menjar en els hostals, fins feta l'Elevació en la missa de la Catedral, estant prohibit, tanmateix, el transit de carros i besties pels carrers, salvada la excepció dels transportadors de blat, fruita o altra cosa mengiva.

El deixament als capítols gremials.—En els capítols dels gremis era punida la concessió de treball a l'obrer que deixara al seu patró. S'estableix que qui vullga deixar el mestre li ho devia dir amb un mes d'anticipació o bé proporcionar-li un substitut tan expert com el que se n'anava —açò a jui dels majorals de l'ofici.

Les vagues.—No's troben notícies explícites sobre el règim de les vagues, Tramoyeres parlà, a les seues *Instituciones gremials* d'un moviment agrari i tumultuós el 1555. Poc ans d'aquest segle s'hi troba un cas de vaga de braços caiguts entre els obrers de Murs i Valls.

Especial reglamentació de certs oficis. Els corredors: errada interpretació d'Orellana. Revenedors i revenedores.—Com a exemple dels oficis reglamentats d'un mode particular esmenta el conferenciant als corredors. Un establiment de 28 febrer del 1528 se n'ocupa dels «corredors d'orella» amb el fi de curar front als fraus que poguessen fer-s'hi; l'establiment es modifica poc després, i encara a fins del segle, el 1584, es tracta dels corredors que venen roba de pellers mesclada amb roba de cassolans. El Dr. Beneyto aprofita l'ocasió per a combatre la interpretació que féu Orellana del concepte «corredor d'orella». Aquell vell erudit els assimilà als alcaiots, seguint la tècnica corrent a Castella, recollida, per ex-en Cervantes. Però, si els capítols del 1510 qu' exigeixen esquisida moralitat podrien refermar l'interpretació d'Orellana, hi ha que advertir que el nom «corredor d'orella» front al nom «corredor de coll», sembla referir-se més bé, segons el sentir del conferenciant, a l'intervenció verbal dels primers i al paper manual, quasi de faquins, dels altres.

La revenda al mercat era sotsmesa a una reglamentació meticulosa. Hi ha una crida que limita l'activitat del revenedor, no deixant-lo comprar coses dins del mercat i prohibint-li eixir abans de les dotze, devent col·locar certes banderetes en les botigues per que els compradors coneguen que es revenda. Als flequers se'ls prohibeix que venguen på a les seues cases o a qualsevol altre lloc que no sia «els porchens del mercat», etc. Recorde's el règim de les revenedores i el catàleg que un temps es formà.

Les empremtes de fàbrica.—Sobre aquest punt existeix un interessant capítol dels peiraies, en 1566. Responia al criteri de l'època, prohibint tota mena de senyals o empremtes que distingiren els teixits, ja que el prestigi que alguns guanyaven per eixa propaganda perjudicava a la generalitat dels artisans.

L'afermamossos, borsa del treball.—L'afermamossos, antecedent de les borses de treball,

s'hi troba a València des del segle XV. Tractava de la col·locació dels mossos, procurant-los amo amb qui estar senyalant salari, etc. L'afermamossos era càrrec vitalici, elet directament, i el seu titular devia ésser, junt amb un agutzir, tots els dies, de matinada a la plaça de la Seu, prop de la porta dels Apostols. Tenia que portar un libre registre on constaren els noms dels sense treball, l'hostal on s'estatjaven, etc.

✱

Conclusió: valor actual de l'estudi del dret laboral valencià.—El Dr. Beneyto fineix la darrera lliçó posant de relleu la possible utilització actual de les solucions històricament experimentades. Ara, quan s'ha cregut que el dret laboral era una creació del Tractat de Versalles —accentua— ara, es hora de posar ben altes les realitats valencianes del 500. Si no és ja una ciència d'imitació, ni una presentació d'esquemes pràctics per a resoldre qüestions socials o polítiques amb un mecanisme de tècnica semblant a la ràdio o a l'automàtic. L'història té el valor de l'exemple, com el *demodé*. Spengler sabé veure. El gremi que era una gran cosa per al seu temps, seria huí un retorn catastròfic, perquè no correspon a l'avanç de les doctrines —que han arribat a crear el gran fenomen feixista de l'unicitat sindical—, ni a l'avanç de les màquines —que han comportat el treball en sèrie—, l'agrupament dels treballadors en grans oficis o tallers... Nosaltres —fills d'aquella gran Cultura del País Valencià del 500, que es plantava en mig d'Europa amb l'humanista Lluís Vives—, coneixent el nostre passat devem procurar pel nostre pervindre.

Per això és altament digna d'aplaudiment l'iniciativa d' ACCIO CULTURAL VALENCIANA, que en tornar la nostra llengua a l'Universitat, després de segles, ens ha donat un xic de sentit racial i de consciència típica. Jo agraeixc fòndament als bons amics la cordial invitació i espere que en anys successius prenga cada vegada més impuls aquesta obra, i no manque mai en el curs breu que s'organitze, algun tema d'història jurídica, tan necessitada d'estudi i d'estudiosos.

Lliçons,

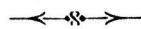
per mètode Berlitz el més
pràctic i modern, i

Traduccions

dels idiomes Alemany-An-
glés-Francés-Italià-Txec-Ho-
landés-Suec-Portugués i Ru-
mà, pel Profesor

Roger Botí

ex-professor diplomad a Paris
-Berlin i Londres.

Gran Via Germanies, 29, entrepis, dreta.

manifest

per nicolau primitiu

llegit a la junta general

23 de desembre

A vosaltres, plens de fe en el pervindre, qui sou com el cisell de la futura personalitat de la pàtria mediterrània de llevant; a vosaltres, qui en cloure vostres tasques estudiantines anireu expandint-vos per tot arreu, semblant, ensems que la ciència, la bona nova de la valenciana, per totes les contrades: en l'escola i en la càtedra, en la trona i en l'ateneu, en la conversa i en el discurs, en vostres activitats i en vostre descans; a vosaltres, qui en ocupar els càrrecs que us pertocaran, per vostres mèrits i vostres treballs anireu desplaçant de llurs llocs a la vellúria, i a la rutina, i als renegats, i als indiferents i als enemics, per a donar pas a una nova era de comprensió i germanor pàtria, que possibilita l'extensió de la nostra cultura i la formació integral de la personalitat desitjada; a vosaltres, qui, com mesies d'una nova llei, veniu, amb la dolçor de la cultura, a penetrar en l'ànima del poble, remembrant-li quina siga la seua vera pàtria, a la que pertany i a la que's deu i de la que puga esperar la solidaritat necessària per a son desenrotll material i conreu de son esperit; a vosaltres, nova savia amb tot l'encís de les pures energies, no malvades per bastards interessos, qui aparegueu en la vida valenciana disposats a estructurar una nova pàtria i veniu ferrats amb totes les armes de vostra juvenesa: l'amor, l'entusiasme, l'ardiment i la cultura; a tots vosaltres—corpresos de les vostres juvenívols ànsies, deslliuradores del ferreny sudari d'indiferenciació que no deixa brollar, amb tota llur exuberància, les fonts peculiars de la vostra terra— ¡salut!!

la personalitat valenciana: una immensa tasca hi ha a fer de bellnou, en la nostra pàtria: la reconstitució de la seua personalitat, en part esvaïda i en molt endormiscada.

La fi del XVe, nostre gloriós segle d'or, assenyala el principi de la decadència espiritual pròpiament valenciana, que els Austries precipitaren i els Borbons pretengueren tornar al no res.

Des d'allavors, un estat caòtic, de més en més obscuridor anà cegant les intel·ligències i desviant-les de llur pròpi deure, tro acabar per esmortir la personalitat de la pròpia pàtria, confonent-la i canviant-la, de manera insensible, per altra, en part artificiosa i en bona part estrangera i, també, de vegades, enemiga, més o menys conscient.

Esta ha estat la causa del nostre atàrd cultural, en casi totes les esències de l'esperit, puix, mentrestant la intrusa s'ha

anat vestint amb plomes de pahó, amprades o tretes a les altres pàtries, engrillonades i esvaïdes, els homens genials de la nostra, necessitats de ambient que ací no podien hi haure, per al just esbargiment de llur ànima, tenien que alçar el vol a sa recerca, depauperant cada volta més el contingut de la personalitat de llur vera pàtria nativa; i, per contra, d'aquelles terres —ara de promissió, per a gran part de la nostra juvenesa intel·lectual— un éxode aflluix constantment a les nostres, de gent humil, que afanosa de una millor situació, deixant la seua ingrata pàtria, acampa baix el nostre sol, a les aures de la nostra mar, en els jardins de nostres camps, vera terra de promissió per a tot foraster.

Per aquest doble fenomen, la escuma de la nostra pàtria se desboca vers a ponent i, troca, per la vallada, se va plenat el buit, amb creixens, ab la forta corrent de les seues vivents albellonades inexhauribles; resultant per tal fet que'ns empoïbrim, ètnicament, per que se'ns van els caps i s'ens compensa amb cues, que venen a fer cor a les que ací hi romanen i que, a llur torn, quan s'enlairen, seguiran el camí de l'oest.

Aquesta anguniosa sort ve a greujar-se pel fet de que, tota cultura estrangera, s'assimila a despeses de la pròpia, més quan més l'individu fruïx de que aquella penetre'n ell, i com, per arribar a una plena identitat espiritual amb la cultura adoptiva, precisa trasplantar-se a la pàtria d'adopció, acaba aquesta per desplaçar a la nativa, de la que a la fi no resten en l'individu més que uns llunyans records, que, prou vegades, no l'impedixen obrar com a un enemic de la terra que 'l va veure nàixer, finant per ésser un renegat de la seua pàtria, romanent, però, n'obstant, per sempre, un foraster en la d'adopció.

Aquest trist destí de la nostra cultura deu ésser variat, perque no es lògic ni just que s'esperdicién enormes forces de civilitat seculars, per un absurd canvi de personalitat, imposat jus excuses que encobrixen, més bé, un imperialisme unilateral; el nostre poble viurà sempre amb ànima endarrerida, si es persevera amb l'estat actual de bogeria, i és hora ja de que'l jovent, amb ansies deslliuradores, s'encarregue de propagar la bona nova, i de que comencem la reconstitució de la personalitat pàtria, *unint tot lo essencial que tingam de comú i respectant-nos, amb vera comprensió, tot allò que tingam de diferent.*

maneres d'acció: Moltes son les maneres d'acció valenciana i també moltes les

¡jovens d'acció cu

d'acció cultural; mes rónegament volem parlar-ne de dues: l'acció de dalt a baix, o siga la de la vellesa al jovent, i a la inversa, la de baix vers amunt, és a dir, la de la juvença a la velledat.

Tro a huí s'ha seguit la primera carriada; instruida la juvenesa en un mig rebordonit, sa educació s'ha anat desvalencianitzant, de més en més, i, per aixó, encara que sentia una amor fonda per sa pàtria nativa, plènamment desorientada, oblidada tenia quina fora sixquera ni en que consistira i sòlment uns pocs, ja endarrerits i fins, de vegades, tot i massa entrats en la vellesa, solien besllumenar a la fi, de la injustícia que'ns té indiferenciats i romanien el rest de llur vida sumits en platònica estimança o en rebeldies comprimides; mes platòniques encara, i, per tal mateix, reprehensibles, per lo estèrils i, a voltes, contraproduents.

Tal estat de coses conduí al fet de que, el foc sagrat que hi romania de la nostra agrejada personalitat, fora tan sòlament conreat per la vellúria; mes gràcies a d'ella, pogué iniciar-se un reviscolament, que fon com el botafoc que ha portat als moments actuals de consoladora renaixença.

La vellesa, però, manca de foc en l'entusiasme, de fe juvenívola en els destins pàtris, no ha pogut comunicar els seus ardors al jovent amb l'intensitat que calia per animar la santa foguera, i l'incendi encetat, per compte d'extendre's com un reguer de pólvora, per totes les contrades del llevant mediterrani, desllenguidament, es consumia amb els òbits dels escassos senyers i reviscolava, ensemps, amb el contacte dels darrerament pervenguts, no morint-se del tot, mes sens pendre'l vol que hi pertocava; resultant de tot açò que, el moviment de reconstitució, estava tan esmortit, que hi calia una atenta investigació per a endevinar si hi existia.

Per aixó som nosaltres fervents partidaris de la segona acció, la de baix cap amunt, de l'acció mampresa per la juvença estudiantina; perque aquesta, extenent-se a tots els ambits docents, d'una manera que poguèrem dirne *horitzontal*, anirà pujant i afermant-se en la vida, per una altra —amesura que els huí jovens envelleix-

l e n c i a n i s t a

president de l'a. c. v.,
al extraordinaria el
bre de 1930

ltural valenciana!

quen— de mode *vertical*, i arribará un moment, quan els deixebles ara empen llurs carrecs a l'esdevenidor i s'haja extés la bona nova per tota la juvenesa i siguen ja els ancians els joves de hui, en que l'acció, alcançant la forma *cúbica* haurá reconstituit íntegra l'ambicionada personalitat de la nostra pàtria valenciana.

camp d'acció deliovent: mes mai no's podrà alcançar la reconstitució de la nostra personalitat pàtria si no arribem tro a la escola de la infantesa i, molt més que a la escola, a la honesta dona maridada, per trobar a l'infant en l'obrir de sons ulls al nostre sol esplendent; car hi ha que confessar-nos que hui, la mare en part, es, una enemiga inconscient de la nostra personalitat; més aquesta enemiga es més bé superficial, filla de l'ambient i de la educació, i ha de variar en favor de nostra santa causa quan en l'esdevenidor, sigau vosaltres els mestres i els marits, influïren decisivament en els dos grans cresols on deu de fondre's la nostra cultura: la escola i la llar.

Son, puix, el mestre i la dona, no ho pergau d'esment, els dos puntals principals als qui vostra acció es deu dirigir per apoderar-se'n amb perseverancia i d'una manera suau, emperò eficient; i és per lo tant a la juvenesa de les normals del dos sexes, qui anirà a regentar escoles i costures, a la que deveu clamar germania i comprensió amb més intensitat, per a que l'acció de baix a dalt es fonamente des lo més tendre de les arréls de la nostra juvenalla.

Un altre camp d'acció, d'evident importància, es l'esperit religiós i per aixó hau de dirigir-vos als prèveres remembrant-los que és son deure fer arribar al poble la paraula de Crist en la llengua parlada pels humils, en la qual deuen alligonar-se a pregar i ésser sermonejats.

No oblideu els col·legis, ni els instituts, ni les escoles especials, ni la universitat, ni els ateneus, ni les altres entitats culturals de qualsevulla mena, per anar formant un teixit de solidaritat espiritual que us sostinga i anime, i vaja mol·lejant l'ansiada personalitat valenciana.

Treballant d'aquest mode, amb intensitat i extensió, anireu sembrant el camp amb llavor de consciència i concòrdia, la més ferma, la més fonda, la que, amb seguretat, us portará a les portes de la deua aurora, que encetarà el dia magnífic d'obtindre, amb plenitud, tots els drets que li pertoquen a la nostra terra mediterrània de llevant.

organisme d'acció: preciseu, per a tot aquest tráfec, d'una organització estatutària, que ni siga tan poca que, apenes volar, se us acabe l'horitzó, impedint expandre-vos, ni que siga tan gran que, a poc, us soterre jus la seua ferrenya pensantor; deu d'ésser suficient per als mitjos i energies de que hui disposeu i, ensem, flexible per a que vaja acomodant-se a les possibilitats del futur, permetent la evolució necessària per a la salut dels vostres fins, fugint de l'envelliment, encara, l'anquilosi espiritual, que pateixen les organitzacions que no saben renovar-se.

No deixeu d'esmentar que és la *economia* la basse de tota organització que's vullga expandre i que haveu, per aixó, d'estudiar profúndament les fonts d'a on haja d'escatir el perpal amb que's moga l'organisme i que s'han d'incrementar els ingresos i nivellar les despeses, segons les necessitats i les possibilitats de l'acció.

I n'oblídeu tampoc que, tal expandiment, s'ha de derivar de la vostra *propaganda*: propaganda de la organització, propaganda de les idees que sustenta, i per a d'aixó no deuen escatimar-se mitjos: la premsa, el llibre, la circular, la lletra, la conferència, la creació de cèl·lules en tots els centres docents i en tots els llocs i sustot l'acció personal, convertint-se cadascú en un apòstol, a fi de cercar i atraure adeptes i protectors.

Tingau present que'l braç dret de la propaganda son les *publicacions*, lo que teniu encetat amb la vostra revista ACCIO VALENCIANA; car organisme, que no te un mig propi d'expressió, no passa molt més enllà dels seus components i, després d'una vida més o menys familiar, es mor de consumpeió cal, no solament la revista, sinó el llibre i el follet, preparant el camí per arribar, tot lo seguit possible, tro al diari, organ potent i indispensable per a la propagació dels nostres bells idals.

Tampoc pergau d'esment el vostre tema de *cultura* per a que us anime a estudiar tots aquells aspectes descuidats o no atesos de la nostra civilitat i cerqueu la manera de organitzar llur desenvolupament, arribant a l'ànima del poble, portant la educació i el saber fins a l'humil

camperol de la més remota contrada, a fi de despertar la valenciania en tots els cors adormits i endreçar-la en el esperits descarriats, aunant voluntats i arribant, poc a poc, a un acord desitjable que'us porte a la fi dels nostres anhels, principi de la nostra veritable ciutadania.

I aquest expandiment cultural l'haveu d'aconseguir, principalment, per mig del sà i orientador *excursionisme*, estudiant el país, recorrent-lo pas a pas, per adonar-se'n de sa geografia, naturalesa, economia, història i demografia, i estretint els llaços de germanor entre totes les contrades de la pàtria, establint campaments en elles, de mode sistemàtic, per a que tots ens arribem a comprendre i entendre, per a formar l'exercit cultural que'us porte a la victòria.

I menys, encara, haveu d'oblidar, per sa esclatant inportància, les *relacions exteriors* a nostra pàtria, pensant que hi han altres qui, dalt o baix, tenen iguals necessitats i anhels de llibertat, i, més i més, que tenen personalitats endarrerides, als qui devem de fer per despertar, a fi de que, per compte d'enemies o indiferents que puguem ara ser, a les nostres aspiracions, es tornen en amics i tro en germans; car us havem de dir que mai no arribarem a conseguir la possessió i govern de la nostra personalitat sens el consens dels demés i és per aixó als demés als qui, per propi instint de conservació, es deu dirigir també l'esforç de propaganda si voleu que un dia neixca l'ansiada aurora en nostra pàtria; car si el nostre egoisme ens portara a tancar-nos dins d'un cercle, desentenent-nos de l'exterior, romandriem closos, debatint-nos inútilment en el buit o engrillonats per la enemiga dels circumstants.

Totes aquestes activitats indicades agrupades o subdividides, i altres que us convidrà desenrotllar, deuen tindre la màxima llibertat d'acció, compatible amb la bona harmonia i direcció del conjunt, procurant que cap adherit deixi d'aportar son esforç personal i son criteri i, per a d'aixó, deveu fer que, poc a poc, cap activitat pàtria reste al marge de la vostra acció, agrupant als companys similars, federant aquests nuclis i donant als oficis una gran movilitat, compatible amb la correcta administració, per anar emprant el major nombre d'adeptes possible, aveant-los i esquivant la burocràcia, preparant així a la gent per al bon governament de la nostra pàtria en l'esdevenidor.

¡Jovens d' ACCIO CULTURAL VALENCIANA! a vosaltres, plens de fe en el pervindre, qui sou com el eisell de la futura personalitat de la pàtria mediterrània de llevant ¡salut!

excursionisme

des de madrid

assaigs valencians

... lluny de la terra

Aquesta reduïda colla de valencians que ens hem proposat bastir una organització regional a Madrid no deixa de la mà els seus anhels. Fort sentiment que tots siam tant enfeïnats que hajam de furta el temps sinó al treball bé al repos per a anar poc a poc muntant les rajoles que volem siguen els fonaments arrelats i incommovibles de l'entitat del pervindre!...

Convé fer saber a tots els nostres paisans que no's tracta de fer «un Centre» on l'atracció siga el xamelo, ni gens la baralla o el billar; tampoc haurem de rebutjar la realitat vulgar-sense grolleries, niensem constituir qualsevol Himalaya de l'esperit i de la cultura; i hem d'acollir amb tots els honors als interessos materials que hui fan la principal base de tot el que es belluga al món.

Ara començarem per una Secretaria organitzadora, per arregar els resenyaments de tots els valencians que siam a Madrid i llurs afegiments efectius a l'obra comuna. Els despartarem per afinitats de professions, de coneixements, d'aspiracions i inclus de graus de valenciania, doncs no es gens nostre desig imposar mai el sentiment més fervorós de la patria valenciana, sinó mostrar, suauement, amb la coincidència dels afeuxes espontanis, quina força mana l'amor en aquella i quina dolçor s'escampa per tota l'ànima quan aqueix sentiment esdevé íntimament conreat i es desenrotlla amb netedat i entusiasme.

Els comissionats treballem amb gran carinyo per a assolir al fi pensat. Profitem de tota ocasió per a moure els nostres paisans a fer actes de presència i de valenciania. Ja havem deixat arrere la qüestió dels sopars íntims, que això fóra poc i es precis aixecar l'activitat cap a més amunt. I així, de les primeres coses organitzades va ésser si també un sopar, de més amplaria: el que vàrem oferir a l'il·lustre valencià En García Guijarro, no tant sols per haber estat anomenat Director general de Duanes, sinó per que es un paísà i calia fer crit amb el seu prestigiós nom al camp de l'economia valentina, per a acreixer aleshores la dinàmica de la nostra campanya.

Tots sabeu per les novelles de la Premsa de diari com es va desenvolupar la festa. El que, però, potser no haurà arribat al vostre coneixement es aquest detall de la tarja del banquet, de cap-al·lí redactada en valencià. Heus-la ací, com a una prova xiqueta més característica de l'esperit comprensiu que reina ja als rogles valencians a Madrid i que ens ha permes obtindre la satisfacció d'una calorosa acollida:

Sopar d'homenatge a llaor de En Lluís García Guijarro, organitzat per la Colonia Valenciana de Madrid. 6 de març de 1931.

«...la terra aquesta (Valencia produeix comunament fort la gent aguda e apta d'entèniment, e fort coratjosa e ardent, entenent a honor e cortesia e no en avaricia, tant com les altres gents o nacions». EIXIMENIS (Ségle XIV).

LLISTA.—Crema hortolana.—Salmó al forn. Criadilles a la fumarola.—Pits d'ocell llevant.

reflexions a l'entorn d'un mapa

Al número 21 d'ACCIO VALENCIANA hauré pogut veure un gràfic explicatiu de l'extensió geogràfica de la nostra llengua. Per si sol, aquest mapa ja n'és prou d'eloqüent, car contesta als que creuen *encara* que el *dialecto valenciano* queda arreconat a certes contrades del Regne d'una manera contundent.

Però d'aquest mapa en traguem també certes conseqüències immediates que cal remarcar.

El primer que ens salta a la vista és el fet de que la nostra nacionalitat lingüística s'hi troba escindida en quatre estats: Espanya, França, Itàlia i Andorra. D'ells, aquest darrer té el nostre idioma com a oficial i en redacta els seus passaports; encara que la mediatització oficiosa d'un dels seus suczeranis —l'Estat espanyol— fa que el registre civil i els segells del correu vagen en una llengua exòtica. Afortunadament les joventuts andorranes, formades a Barcelona, estan disposades a acabar amb tot intrusisme. En aquest sentit treballarà també amb eficiència la Biblioteca Catalana qu'eacaba d'ésser-hi restablida.

La massa major de compatriotes nostres —Catalunya, València, Mallorca— s'hi troba sota l'autoritat espanyola. Es ací també, a la península, on és més despert l'esperit nacional, sobretot a Catalunya, estricta i més concretament a la Catalunya Vella, del Pireneu al Llobregat.

A França la Catalunya ha estat escindida no solament de les seues germanes d'aquesta banda del Pireneu, sinó encara entre ells mateix, atribuint-los a diversos *departaments*. Però per sobre de tot sura la racialitat inasimilable.

A Itàlia hi ha a l'illa de Sardenya, front per front de Menorca, un districte, el d'Alguer, on la nostra llengua és parlada. Vell record d'altres hores d'expansió nacional a la Mediterrània.

Si vos fixeu altra volta en el gràfic de que parle, voreu que la nostra llengua és parlada a tot el litoral des dels estanyes de Salses al riu Segura; expandit-se, per pont d'illes, fins a la Sardenya. Es el que diríem la nostra frontera oriental. I per l'Occident? Heus ací un fenomen curiós. A tot el llarg de la frontera de Catalunya estricta amb Aragó, la nostra llengua penetra dins les actuals províncies d'Osca, Saragossa i Terol, a les contrades del Noguera, Ribagorçana i del Baix Aragó. Solament a l'extrem septentrional hi ha

un retrocés: la vall d'Aràn, on no parlen la nostra llengua sinó un dialecte occità: el gascó.

A València és un altre compte. —I ja veiem com els del *bilingüismo* fan una mitja rialla de satisfacció— Però convé anar per parts.

Una primera constatació per de prompte. De les tres *provincias* valencianes solament a la central, de la que la nostra ciutat n'és capital, hi ha, potser, un predomini en *extensió de quilòmetres* de les terres de parla espanyola sobre les que parlen el nostre idioma. Però, fins a quin punt eixes terres es poden apel·lar valencianes? Sols cal senyalar que *tot el districte de Requena* va ésser incorporat a nosaltres a mitjans del segle XIV! Per amor a les nostres coses? No ho sabem, però entre pertànyer a la diputació de Conca —si-ga dit sense cap menyspreu— o a la nostra!

Altres tant cap dir, a la *provincia* d'Alacant, de Villena, població castellana —més concretament manxega— incorporada també al mateix segle.

Digam-ho clar! Els castellans que viuen al Regne sols poden dir-se concitadans nostres si han viscut les velles èpoques d'esplendor autòmic. En aqueix cas la convivència històrica, amb l'influència del nostre esperit, els ha valencianitzat. Veieu sinó el que passa a Segorç, a Bunñol i als seus alentorns.

I altra constatació; la darrera per ara.

Molts dels que llisquen açò hauran pogut verificar l'especial llenguatge que hom parla al llarg de la frontera, sobretot a la zona de Xelva-Villar del Arzobispo, entre els que, segons diuen, parlen l'espanyol. En contrast amb la puresa de la llengua valenciana als pobles nostres, com Turís o Lliria.

Hi ha qui atribueix això a la major resistència del nostre idioma, i al seu impuls, que el fa influenciar els pobles fronterers d'altra llengua. Jo crec altra cosa, i qualque dia dedicaré a d'aquest assumpte uns moments.

Per ara res més. Ja sabem on es *parlada* la nostra llengua. Ara la labor de tots s'ha de concentrar en donar plè valor a d'aquest fet. No és prou que l'idioma resisteixca els atacs exòtics. Cal crear la consciència de la seua dignitat en cadascú dels nostres compatriotes i, per tant, dur al seu conreu literari i cultural a les nostres minories, i a la seua estima i al seu ús intel·lectual, a les nostres masses.

e. g. nadal

València, març, 1931.

tí.—Barreja de freds variats. Ous filosos. Ensisam floreal Elx.—Darreries: Albercocs gelats Molvedre, Bescuit Castelló. Fruites.—Vins: Rioja blanc i roig. Xampany. Licors.—Cafè. Cigars.

I cal dir que no'n quedà cap tarja damunt la taula! Tothom les ha conservat com a document que parla més al cor que qualsevols altres de semblants quefers.

Pocs dies després, a l'ocasió de la visita

del propagandistes fallers, hem volgut posar una pinzellà de selecció d'entre el goig produït per la flaire de la pólvora cremada, la desfilada dels donsainers, cantadors i balladors —gent simpàtica i de tipisme popular— i havem provat a congregar fit-a-fit dels quadros del pintor valencià Mongrell (Bertomeu) la colònia valenciana, a l'homenatge a l'artista triat i ja ben conegut al món de l'art. La prova ens ha resultat coratjosament positiva! Mai no haurà hagut tanta de gent

el cinema

les estrenes

el presidi

Un magnífic cinema; un *bon* dibuixant, una pel·lícula mediocre: heus ací les tres notes més destacades de la sessió inaugural del Capitol.

Un magnífic cinema és en realitat aquest nou local. Un cinema decorat d'una manera moderna, elegant, severa, de bon gust. Amb butaques còmodes. Només li falta un públic que, com el cinema, palese bon gust i una exquisida correcció.

Bon, el magnífic caricaturista, ens va obsequiar amb una *conferència muda*. Una sèrie de dibuixos reblits de gràcia. Fet i fet una part del públic no ho cregué així i creguent-se que es trobava encara al Líric o al Coliseum, el va *honorar* amb un picar de peus que, afortunadament, fon ofegat per l'aplauiment de la resta del públic.

I arribem, per fi, al film que s'estrenava. *El presidi*, producció d'un director desconegut i cinto d'un tó absolutament ensopidor.

En aquesta pel·lícula, l'interpretació dels personatges principals de la qual és a càrrec de José Crespo i Juan de Landa, no hi ha res que sobreixca només que l'interpretació del rol de Butch per Juan de Landa —amb aquella delitosa veu d'idiota— i el tipus d'arquitectura del presidi. El demés en absolut.

No és un film d'exaltació de la massa. En ell surten els divismes del ja esmentat Juan de Landa i de José Crespo. Aquest el trobem tan apegat encara a la gesticulació d'un gal·la de teatre. Li falta aquella mesura del gest que en grau tan alt posseix un Clive Brook o un Adolph Menjou. José Crespo és, sempre, l'actor de teatre ficat a artista de cine. Recordem només la seua absoluta falta de contractes, després de filmar *Venjança* amb Dolores del Río, en els temps ditjosos del *mut*.

Juan de Landa, en canvi, és un bon actor. Li dona al seu rol de Butch l'interpretació justa. Tal volta, almenys per a nosaltres, les dos millors escenes del film siguen, la de la seua revolta contra el menjar indigna, en la qual està esplèndid d'expressió i de gest, i aquella altra en la qual ell, que no sap llegir, fa com que llegix als companys una lletra que acaba de rebre i feigeix que és d'una

per a vore una exposició com va estar aquella vesprada al Saló dels Amics de l'Art. I a més d'això, aquell respecte amb que tothom va escoltar la llegida per En Ferrandis Luna del document en el qual demanen a l'Ajuntament de València que prenga baix la seua protecció l'idea de crear a la Ciutat un Museu de ceràmica regional i l'altra de reivindicar a l'us degut les Torres de Quart, bell monument fa temps dedicat a presó, sense deixar de pertànyer al Municipi, ens han fet creure que a la colònia valenciana a Madrid hi ha esperit de valenciania.

Josep Joaquim Sanchis i Zabalza.

Madrid, 17 març, 1931.

conquista. Després, quan —ja de veres— li la llegix Morgab, la lletra li anuncia la mort de la seua mare. Té una expressió el seu rostre en donar-li la nova, veritablerment emocionat.

Entre els comparses se destaquen aquell que seu al costat de Butch en l'escena del menjador. Es molt interessant quan ningú no s'atreveix a protestar contra el menjar i Butch ho fa, com tothom el secunda i comencen a tirar els gots i els coberts. Es del millor realitzat que hi ha.

L'escena de la sublevació, encara que ben feta, no té, en absolut, res de nou ni d'extraordinari. Es una de les moltes escenes d'aquesta classe que hem vist a films semblants.

Un altra escena prou digna de remarcar és la de la capella. Quan, agenollats, és van passant les pistoles i les bales. Així com quan canten l'himne religiós i diuen «obri'ns les portes», les expressions dels rostres dels diversos penats és d'un gran interès.

El final és, senzillament, desastrós. El clàssic final —que a la conferència muda caricaturitzà *Bon*— de film nordamericà.

En resum. *El presidi* és una pel·lícula de les que, en els temps del *mut*, hom posava com a «primera», abans de la *base de programa*. Ara, ens la donen com a gran producció.

Es molt semblant a *El roïn*, aquell film d'Edmund Lowe i Dolores del Río. També en *El presidi* —com en *El Roïn*— el bandit es redimix per l'amor de l'estimada. Açò és imprescindible. Sinó els nordamericans no podrien dormir tranquils després de vore el film.

Una cosa bona —no tot han d'ésser retrets— a remarcar en *El presidi* és la mesura amb que *el parlat* hi és distribuït. Encara ne sobra un poc, però no és la xerradissa que a les pel·lícules de Joynville n'hi ha.

El ritme, lent i feixuc, ensopix absolutament.

Mot final: Una part del públic es va portar amb la seua acostumada incorrecció, tanmateix tingué el sentit demú de quan, en acabar la sessió, es va tocar l'Himne, dit *regional*, el va escoltar amb perfecta indiferència, tot i posant-se els abrics i els capells, i sortint-se cap a la porta.

f. c. i de c.

València i març, 1931.

operetes filmades

El cinema, com a art independent, té la seua esfera pròpia i exclusivament d'ell, com també la té el teatre, la novel·la, la poesia, la música i la dansa. De vegades es barregen aquests camps i ixen productes híbrids com la novel·la dialogada, el teatre versificat, la sarsuela, el cinema parlat...

Totes aquestes pel·lícules parlades en espanyol que fa ja temps es rodén als cinemes valencians, no passen d'ésser comèdies impressionades. Comèdies que tenen a la pantalla majors facilitats de representació que a l'escenari del teatre, car són lliures de l'intangibilitat dels decorats; que tenen també l'avantatge dels primers plànols, que permeten els espectadors, el fruir més detalladament dels encerts o desencerts —gairebé sempre desencerts— de la interpretació; l'*atrezzo* és també superior, puix poden eixir trens, automòbils, parades militars, etc. Però tot açò és, només, teatre i el cinema és quelcom distint. El cinema atenía, principalment, a la acció i a la interpretació. Hui només es preocupa del diàleg i la necessitat de que aquest siga en espanyol força els directors a tirar mà d'una sèrie de *vedettes* hispàniques i hispano-americanes que han produït films de la categoria de *El Secreto del doctor*.

Altre dels caires del cinema sonor és la superabundància d'operetes filmades. L'opereta és, de sí, una mixtificació; l'opereta filmada és, a més a més, un anacronisme.

Jo no sé, segurament perquè soc d'una altra generació, la bellesa que s'hi pot trobar a una opereta. Ni els amors d'un príncep amb una pastora, ni el *wals* ballat als salons aristocràtics, ni els jardins alluminats per la lluna, han arribat mai a interessar-me el més mínim. Però, potser, en altres èpoques, quan s'estilaven els cotxes de cavalls, les levites i els barrets de copa, i els polissons i pentinats de mig metre, les operetes produïren el seu efecte.

La Parada de l'Amor, *El Rei Rodamón*, *La cançó de Vestepa*, són obres de cinema dedicades, precisament, als que no tenen el bon costum d'anar al cinema. Quan es rodava l'escena de la cançó *Only a rose*, del *Rei Rodamón*, un matrimoni ja amb nets s'enternia visiblement en presència del jardí del palau real en *technicolor*. Quan a *La Parada de l'Amor*, en el quadro *mon cocktail d'amour*, desfilen els granaders emparellats amb les dames de la Cort, mentre s'escolta la veu de Jeanette Mac Donald que canta des de dins, una senyora remorejava amb enyorança: Oh amor, amor...

Si fa no fa els efectes de l'opereta són ben distintos en els joves de menys de trenta anys. Els amors d'un príncep amb una gitana o el que es diuen dos enamorats a la llum de la lluna, els common ben poca cosa. Recorde que en «Somni d'amor», de l'esplèndida Joan Crawford, hi ha un Consell de Ministres en el qual els comparses evolucionen d'una manera tan clàssica que són acollits a carcallades pel públic.

Ens diuen que el cinema sonor és encara en l'infància i que no podem creure en miracles. Que tenim que aguarde pacientment la germanor de l'objectiu amb el micròfon. Procurarem obeir, però... els nostres esforços ens costa!

carles martí

llegiu
"avant"

"acció valenciana"

les lletres i les arts

art valencià fora de valència

revista de llibres

A l'exposició que ha inaugurat Bertomeu Mongrell a Madrid, cal donar-li, si no una transcendència que poguera confondre's amb l'apassionament cap el nostre país, sí almenys la nota exacta del seu mèrit intrínsec, a més de l'èxit que suposa l'interés desvetllat ací per la seua obra.

L'exposició —acollida per la societat benemèrita d'Amics de l'art— és per a la gran massa del públic d'ací— mestalla de gustos i de graus de cultura, la més divertida festa que els du del levánt els magnífics presents del seu color i de la seua llum. Aprofitem l'haver nomenat la llum en parlar de les obres de Mongrell. El que li val sempre l'atac dels seus enemics és la falta de llum en les seues obres. Però, pot dir-se que açò sia veritablement un pecat? L'artista s'ha acostumat a pintar a l'estudi, i en les seues obres, si estan fórtament il·luminades, el procediment és de dins en fora, com si la pell fos transparent i la llum estiguera encesa a dintre, segons frase ja consagrada; pel contrari, si la llum vé més escasa sobre el model, aquest presenta dureses i ombres molt pronunciades; el fons és negre i el cuadro ofereix el caràcter del més acusat tenebrisme. El color i el dibuix són els encerts indiscutibles de l'art de Mongrell. Qualsevol que veja les seues obres ha d'observar l'inspiració, la font d'on naix tota la seua teoria estètica: Velázquez, encara que adaptat al seu temperament i a la nostra època. A voltes, el pintor es complau a fer-ho remarcar, com a un dels quadros presentats ara, plé de figures de borratxos, els mateixos de l'obra immortal d'aquell autor.

Mongrell, en les seues obres, es complau a pintar-ho tot, i l'espectador que va enfocant cadascuna de les parts del llenç acaba per reconèixer la bona qualitat d'aquell tròs de pintura i l'encert del seu autor. L'artista haguera sentit, a no dubtar, un gran sentiment si no deixara impecable, sense faltarli detall, un plat de Manisses, un pomell de fiors o una cistella amb fruites d'or i peixos tornasolats.

El defecte major que hom troba a les seues

obres és aquesta mateixa acumulació d'objectes, conseqüència d'una falta de clara orientació en els assumptes a tractar. Així, l'obra conjunta d'aquest autor és una sèrie d'encerts i d'errors. El seu estil, la seua manera de fer, és plénament del Renaixement: d'un Renaixement decadent ja, quan els pintors eren tot inspiració i ardidesa. Un dia pinta una parella de nens, i els vist amb tratges valencians del segle XVIII; però damunt la gràcia innegable d'aquests retrats va acumulant detalls: les teles de seda multicolor, el ventall desplegat amb l'actitud estereotipada pròpia per amostrar el seu país i el calat de les varilles de nacre. A una altra obra —l'esmentada dels borratxos— l'espectador pot endevinar la concreció de personatges que l'han anat formant: primer eren quatre, després vingué un altre, i un altre, i encara un més per a omplir un lloc. Açò —tornem-ho a dir— és molt *artista del Renaixement*, que s'ha pres ja com artista per antonomàsia. El pintor, si es diu artista, és amant de totes les coses d'art i açò és magnífic. Però el mal està en que també es creu sempre en la necessitat ineludible de ficar totes aquestes coses en les seues obres sense ésser cridades, i açò és el digne de plany: personalment preferim l'artista més científic i menys *inspirat*.

Conseqüència immediata de tot el dit és la, també, anomenada desigualtat que caracteritza la trentena d'obres exposades. L'artista d'ardida inspiració pot caure en ingenuïtats —d'assumpte, de color, de dibuix— tan grans que facen rodolar tots els encerts imaginables.

Per a finir hem de tornar a insistir en dos punts molt interessants. En l'importància de Bertomeu Mongrell per al nostre art, i en el seu afermament en el *bon dibuix* —retrat— que ha de donar cada volta més preponderància a la seua signatura, hui en plena maduresa.

a. igual i úbeda

Madrid i març, 1931.

informació literària

* Els joves universitaris...

deuen inscriure's al IV Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, que es celebrarà, probablement, al maig vinent a l'illa de Mallorca. Tothom deu concórrer i, si pot ésser, amb treballs sobre la nostra història en el període de que es tractarà (des del Compromís de Casp fins la mort de Ferran el Catòlic) i, sobretot, escrits en la nostra llengua.

* Laura a la ciutat dels sants...

el premi Crexells d'enguany, ha aconseguit tan gran èxit que ja està exhaurida gairebé la primera edició.

* Dos llibres per a infants...

s'han posat a la venda: *Cuques de llum i infants i fruites*, de Salvador Perarnau. Estan curosament editats per l'Ed. Políglota.

* Arthur Schnitzler...

el famós novel·lista austríac, té ja dues obres vertides a la nostra llengua: *La senyora Berta Garlan*, traduïda per Ernest Martínez Ferrando i editada per Proa, i *La senyoreta Elsa* (Biblioteca Univers), versió del magnífic traductor de *Res de nou a l'Oest*, Joan Alavedra. Han aconseguit una gran èxit de venda.

* El Procurador dels Miserables...

el fullet que el nostre amic F. Carreres i de Calatayud vé de publicar, ha estat posat a la venda a la llibreria Maragat.

llegiu:

butlletí de la societat castellonenca de cultura

nostra novel·la

les relacions monetàries entre catalunya i valència de 1276 a 1376 ⁽¹⁾

Francesc Mateu i Llopis, futur historiadore de la moneda valenciana, va publicant fragmentàriament els nombrosos materials que té arreplegats i que li han de servir per a que un dia faça la història monumental de la nostra moneda.

En el fullet que tenim al davant, bellament editat com tots els de la benemèrita Castellonenca de Cultura, tracta de l'intercanvi comercial entre València i Catalunya, servint-li de base les relacions monetàries entre els dos Estats i una troballa, relativament ja antiga, de nombroses monedes, la meitat de les quals es troben en poder d'En Ricard Sanmartín i les nombroses cites que troben en els documents del període estudiat —1276-1376— per a deduir l'intens intercanvi monetari que hi havia aleshores entre els dos Estats, però amb el just canvi.

Encara que podrien escriure's moltes pàgines sobre aquesta matèria, el senyor Mateu tracta sintèticament, en les poques pàgines de que aquest fullet consta, per complet aquest assumpte. Intercanvi al que contribuï l'establiment del sou i de la lliura des del Conqueridor, fixant-se les equivalències corresponents i prenent-se el canvi just en cascun cas i aquestes equivalències es troben usualment en el Manual de Consells i en els altres llibres de l'administració municipal, doncs des del principi els Jurats tingueren gran interès a conservar la moneda pròpia, rodejant-la de tot el prestigi que pugueren i creant les institucions necessàries per aconseguir el seu desig, com la Taula de València, la importància de la qual i la seua fama ha arribat fins els nostres dies.

El treball està avalorat amb nombroses reproduccions de monedes i de quadres geogràfics monetaris dels diferents Estats de la Corona d'Aragó.

lluís gilbert

(1) F. Mateu i Llopis: Les relacions monetàries entre Catalunya i València des de 1276 a 1376. MCMXXXI. 210x140.—15 pàgs. Tiratge de 25 exemplars.

la lluita secular, intermitentment cruenta i incruenta, de l'estat contra l'estado, de la raça contra la raça, de l'unitarisme contra l'unitarismo, ni s'ha acabat ni mai no s'acabarà

llevant i ponent són específicament antagònics.

Els entusiasmes reflexius, els entusiasmes disciplinats són els que asseguren la victòria. Jo us estimaré molt més que tots els aplaudiments, que totes les vostres ovacions, la decisió de donar-ho tot, fins la vida, per Catalunya.—CAMBO (*La Veu de Catalunya*, 17 desembre 1918)